

גיליון זה מוקדש לעי"נ
 הר"ר יוסף זאב בן יצחק אלחנן ז"ל
 שהיה מידידי ותומכי הישיבה
 נלב"ע י"ד חשוון תשע"א
 ת.נ.צ.ב.ה.

שיחתו השבועית של ראש הישיבה - הרב יוסף צ. בן-פורת

הנקודה הפנימית שבתוך כל יהודי לך לך תשע"ט

מה פירוש הברכה "מגן אברהם"

בפרשתנו הבטיח הקב"ה לאברהם אבינו: "אֶנְכִי מִגֵּן לְךָ" (טו, א), אנו מזכירים זאת בתפילת העמידה בברכה הראשונה שמכונה "אבות" – "ברוך אתה... **מגן אברהם**". בפשוטם של דברים, משפט זה צריך ביאור רב, שהרי הבטחת הקב"ה ניתנה לאברהם בעודו בחיים, שהוא ישמור עליו מפני כל אויביו. הלוא, אברהם היה היחיד בעולם שעבד לבורא עולם וכפר בכל האלילים, כמו שאמרו: למה נקרא שמו אברהם העברי, שהוא בעבר אחד של הנהר וכל העולם בעבר השני (בר"ר מב, ח). לכן, ברור שכולם ינסו ל'חסל' אותו, והוא צריך הגנה מיוחדת מהשי"ת. אבל הלוא, אברהם הסתלק מהעולם לפני יותר משלושת אלפים שנה, אם כן, איזו הגנה הוא צריך כעת? הלוא אנו מברכים "מגן אברהם", בזמן הווה, אם כן למה אנו מתכוונים?

והנה בספר "שפת אמת" (לך לך, תרלה) כתב: "ופירש מו"ז ז"ל מה שאומרים 'מגן אברהם', שהקב"ה הבטיח לו, **שיהיה ממנו נקודה בכל איש ישראל אשר הוא ית' מגין עלי' שלא יוכל לקלקל אותה כו'.** ונקודה זו מסייע לכל איש ישראל כפי **מדריגתו**".

דבריו אלה של הרה"ק בעל חידושי הרי"מ זצ"ל הובאו בספר הזכות (תזריע): "... וזה שאמר השי"ת לאברהם אבינו 'אנכי מגן לך', שיש נקודה בלב כל איש מישראל שהשי"ת הוא מגן שלא יאבד אותה, ומזה אף על פי שחטא ישראל הוא (סנהדרין לד, א), ועל זה **אנו מברכין השי"ת מגן אברהם**".

רעיון זה מסר גם האדמו"ר מפילץ זצ"ל בספרו "שפתי צדיק" (בשלה, אות עח): "שמעתי מפה קדוש זקיני ז"ל... 'אנכי מגן לך'. פירוש, זהו ההגנה שהשריש בכל לב ישראל, ניצוץ יהדות פנימי שלא יוכל לאבד זאת, ועל ידי זה יוכל לשוב בתשובה. ואף שעבר אלף עבירות מכל מקום ניצוץ הגנה שהוריש לנו אברהם עדיין טמון בתוך עומק לבו, **ועל זה מברכים מגן אברהם**".

הרי לפנינו פירוש חדש, שהמילה "מגן אברהם" אינה מתייחסת לאברהם אבינו בעצמו, אלא לניצוץ מנשמתו המצוי אצל כל בן-ישראל. פירוש הדבר, שלא רק

שאנחנו בניו של אברהם אבינו דור אחר דור, בן אחר בן, אלא שנשמתו התפצלה לניצוצות רבים מאוד, אשר אחד מהם טמון בעומק ליבו של כל בן-ישראל.

נקודה פנימית קדושה ונצחית

בספר "מכתב מאליהו" (ח"ד, עמ' 155) כתב הגה"צ רבי א"א דסלר זצ"ל: "אמרו ז"ל (סנהדרין קד, ב): 'דורשי רשומות היו אומרים: כולן באים לעולם הבא', היינו אפילו רשעים גמורים כירבעם, אחאב ומנשה, וצריך עיון, במה זוכים?

אלא העניין הוא שקיימת בנפש כל אחד מישראל נקודה פנימית של אמת שלעולם אינה נאבדת, כגדר 'לא מאסתים... לְכַלְתֶּם' (ויקרא כד, מד) הנאמר בכלל ישראל, והיא **נקודת העוה"ב שבלבו של כל יהודי** בזכות **ברית אבות**.

לזוה רמזו חז"ל במתק לשונם כשאמרו (ויק"ר יח, א) שיש עצם קטן, לזו שבשדרה, שאינו נטחן ואינו נשרף ואינו נרקב ומשם מציץ האדם לעולם הבא. [ולא יתכן שידבר בגוף המוחשי כי הרבה פעמים שורפים אותו במשרפות חשמליות וכותשים אותו עד שנעשה אפר ממש כידוע, אלא לא דיברו חז"ל כי אם בסודות העולם הרוחני].

וכך המשיך רבינו ברעיון זה (ח"ג, עמ' 172): בביאור דברי חז"ל (חגיגה טו, א) שכשרבי מאיר שאל את רבו אלישע בן אבויה, המכונה "אחר", מדוע אינו חוזר בתשובה? ענה לו, ששמע בת קול מאחורי הפרגוד שאומרת: "שובו בנים שובבים חוץ מאחר". אמר הבעש"ט זצ"ל, שזו היתה בת-קול של טומאה לפי מדרגת ליבו, וחשב שהוא כבר אבוד, ואין לו תקנה. אבל באמת, גם לו היתה אפשרות של תקנה על ידי תשובה, כי בכל בן-ישראל נשאר **נקודה פנימית אחרונה, שעליה אין הרע שולט**, כפי הבטחת הקב"ה: "לא מאסתים ולא געלתים לכלותם". ממנה יכול לצמוח שורש התשובה. אשר אם יפתח אותו, יכול לתקן ממש את הכל. אולם, הוא בהשחתתו שמע מהרהורי ליבו, ולא רצה את התיקון.

כוונת דבריו היא על פי דברי חז"ל: "בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו" (מכות י, ב), "והבא ליטמא פותחים לו" (שבת קד, א), ודברים אלה הם יסוד היהדות כולה, שלכל אדם בכל מצב יש "בחירה חופשית". ומשעה ש"אחר" לא רצה לחזור בתשובה, הרי שהוא קיבל 'סיוע' לכך, כביכול, מכוחות הטומאה שהשמיעו לו בת-קול כוזבת שעל פיה הוא מנוע מלחזור בתשובה. אבל לא כן הדבר, כל בן-ישראל יש בו את אותו ניצוץ מאברהם אבינו לכן הוא יכול לחזור בתשובה בכל מצב, כמו שמצאנו אצל

מנשה מלך יהודה (סנהדרין קג, א) שהצליח לחזור בתשובה שלמה, למרות שהיה שקוע עמוק בטומאה קשה של עבודה זרה.

יסוד חשוב זה שבפנימיותו כל בן ישראל רוצה לעבוד את הבורא ולקיים כל מצוותיו כבר הובא בדברי הרמב"ם (הל' גירושין ב, כ): "מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה לפיכך זה שאינו רוצה לגרש מאחר שהוא רוצה להיות מישראל רוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות ויצרו הוא שתקפו וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני כבר גרש לרצונו".

קיום כלל ישראל יסוד הבריאה

אמרו חז"ל (אבות ה, ב): "עֲשֶׂה דוֹרוֹת מֵאָדָם וְעַד נח... עֲשֶׂה דוֹרוֹת מִפֶּנֶחַ וְעַד אֲבָרָהם". אברהם – היה בדור הפלגה, שמרד בבורא עולם ורצה לשלוט על ידי כוחות הטומאה. "אָחָד הָיָה אֲבָרָהם" (יחזקאל לג, כד), שהתייצב מול העולם כולו. הוא הראשון שקרא להקב"ה "אדון" (ברכות ז, ב), מפני שהכיר בדעת ובתבונה שהוא האדון של כל הנמצאים, עליונים ותחתונים. קיבל על עצמו להרחיב את גבולות הקדושה ולקרב אנשים רבים לאמונה. הרמב"ם כותב, שאברהם חיבר פרים בנושא זה, והיו לו אלפים ורבות של תלמידים (ה' ע"ז א, ג).

אבל תפקיד נוסף קיבל על עצמו אברהם אבינו: "כִּי יִדְעִיתִי לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְאֶת בָּיְתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בראשית יח, יט). להעמיד אומה שתקבל על עצמה עול מלכות שמים בלב ונפש. וכמו שמסר הוא עצמו נפשו, על קדושת ה', כשנמרוד השליכו לכבשן האש, נטש את משפחתו ומולדתו, על פי ציווי ה', והיה מוכן לשחוט את בנו יחידו כפי שציווהו השי"ת, כך יחנך גם את כל הדורות שיבואו אחריו: "וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ" (דברים ו, ה)! אנו רואים שהחלטה זו שקיבל אברהם היא זו שנתנה לו את החשיבות גדולה ביותר אצל בורא עולם. שהרי כשהקב"ה אומר שהוא צריך לגלות לו שהוא הולך להפוך את סדום, לא מצוין שזה בזכות שהוא גייר רבבות, לא בזכות שנפל לכבשן האש ולא בזכות שעמד בעשרה ניסיונות, אלא אך ורק בגלל שהוא קיבל על עצמו להעמיד אומה שתהיה מיוחדת לשמו יתברך.

אבל ברור מאליו, שאין האדם שליט על העתידות, גם אם הוא יהיה "הגדול בְּעַנְקִים" (יהושע יד, טו), כמו שכונה אברהם (עיי"ש ברש"י). הרי שהעתיד מסור רק ל"מגיד

מְרֵאשִׁית אַחֲרֵית" (ישעיה מו, ז). אם כן, יכול להיות שלמרות רצונו האמתי והכנה של אברהם, הוא לא יצליח לעמוד במשימה. וזאת משתי אפשרויות, האחת – עמי תבל **ישמידו את העם היהודי** כמו שהושמדו הרבה עמים במהלך הדורות. אפשרות שניה – שמחמת כוח הבחירה שניתן לכל אדם, **יחליטו בני העם היהודי, לנטוש את האמונה** ולהמירה בדת אחרת, כפי שעשו עמים רבים שהחליפו את דתם, ולצערנו גם מיליונים מישראל עשו זאת במשך השנים. אי לכך, הבטיח הקב"ה לאברהם, "אנכי מגן לך", שהוא נותן לו **הגנה לדורי דורות ולנצח נצחים**, וזאת על ידי אותה נקודה פנימית שנמצאת אצל כל בן-ישראל, שתאפשר לכל אחד לחזור בתשובה גם אם הרחיק לכת מאוד. גם אם מת מתוך רשעותו ולא חזר בתשובה, יקוים בו הפסוק (שמואל ב יד, יד): "וְלֹא... דָּחַ מִמֶּנּוּ נְדָח", והוא יחזור לעולם הזה בגלגול נוסף כדי לאפשר לו לתקן את מה שעיוות בגלגול הקודם.

המילה הראשונה בתורה: "בראשית ברא" פורשה על ידי חז"ל כמובא ברש"י, "בשביל התורה שנקראת ראשית, ובשביל ישראל שנקראו ראשית". הוי אומר, שכל מציאות העולמות כולם, כל היקום כולו, עליונים ותחתונים, נברא עבור ישראל כדי שיעסקו בתורה. מכאן ברור, שאם עם ישראל יכלה, או כיליון הגוף או כיליון הנפש, אין אפשרות ואין טעם לעולם להתקיים.

"כִּי פָאָרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם פִּרְשָׁתִי אֶתְכֶם נְאֻם ה' " (זכריה ב, ט), ופירש רבי יהושע בן לוי (תענית לג, ב): "כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך **אי אפשר לעולם בלא ישראל**". לכן הבטיח השי"ת שכלל ישראל יהיה חזק יותר מכל איתני תבל וישרוד לנצח, למרות קשיים ומשברים קשים שיעברו עליו. כמו שאמר הנביא (ישעיה נה, ז): "כִּי הִקְרִים יְמוּשׁוֹ וְהִגְבְּעוֹת תְּמוּטֵינָה וְחִסְדֵי מֵאֲתָךְ לֹא יְמוּשׁוּ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תִמוּט אָמַר מְרַחֵמְךָ ה' ", והפירוש: "כי לא לבד שקשה עלי ללכות אותך כמו שקשה עלי ללכות כלל העולם, כי גם אם יצוייר שההרים ימושו ושאמחה כל היקום אשר על פני האדמה, ושאבטל שבועת המבול, מ"מ חסדי מאתך לא ימושו" (מלבי"ם) וכל זה בזכות "ברית אבות"!

הרי לפנינו הבטחה בלתי חוזרת להישרדותו של כלל ישראל, מבלי כל התניה באיזה מצב רוחני בו הם ימצאו. רש"י פירש את הפסוק: "אף אם תכלה זכות אבות ואמהות חסדי מאתך לא ימושו", שכוונת המילה "הרים" היא האבות, "והגבעות" – הן האמהות. אם תכלה זכותם ברבות הימים, למרות זאת ההבטחה על הישרדות כלל ישראל תישאר בעיניו. זה הפירוש של מה שאנו אומרים בתפילת העמידה: "וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם **למען שמו באהבה**". שאמנם, נכון חסדי שלושת האבות וארבעת האמהות הם בלי גבול ותכלית. אבל אם במשך הדורות, יהיו ישראל

בדרגה רוחנית מאוד נמוכה, ואותן זכויות תמומשנה, כדי לעזור לישראל באותן תקופות, ולכן הזכויות יתמו, גם אז תבוא הגאולה "למען שמו באהבה". מפני, שהשי"ת אהב את האבות הקדושים כמו שהתבאר הדבר באריכות בכל הספרים, ולכן אהבה זו נשאת ביחס לישראל, והיא זו שתביא להם את הגאולה גם אם לא תהיה להם זכות אבות. זאת על ידי **אותו ניצוץ שנמצא בעומק נשמתו** של כל בן-ישראל.

החזרה בתשובה

כפי שראינו גם החזרה בתשובה, אף אם נמצא בן-ישראל בעומק הטומאה, מכוח אותה נקודה פנימית באה. שהרי, כדי שיעשה אדם מהפך בחייו, לצאת מאפילה לאור גדול, לצאת מחיים רוויי תאוות ויצרים, נטולי כל זיק של אמונה, וספוגי כפירה ואפיקורסות, צריך האדם כוחות אדירים. כדי להתגבר על הרגליו, תפיסותיו, מחשבותיו וכל מאווייו. אבל לא רק חייו הקודמים נצבים כנגדו, אלא גם כל הסובבים אותו: הוריו, בן או בת הזוג, הילדים – בין אם הם צעירים או מבוגרים, החברים והחברה. כל אלה כוחות עצומים וחזקים שאין בכוח בן תמותה להתמודד עמם. הוא שחז"ל אמרו, שיצרו של אדם חזק ממנו, מפני שהוא מלאך!

נשאלת השאלה איך בכל אופן חזרו וחזרים כל אותם אנשים בתשובה, נתנו חז"ל את התשובה: "הקב"ה עוזרו" (סוכה נב, ב). רואים אנו שחז"ל ראו בכל חזרה בתשובה, מעשה נס שרק בכוחו של בורא עולם להוציאו לפועל. הוא אשר הבטיח השי"ת (דברים ל, א): "אם יִהְיֶה נִדְחָךְ **בְּקֶצֶה הַשָּׁמַיִם** מִשֶּׁם יִקְבְּצֶךָ ה' אֶל-לְהִיךָ". נשאלת השאלה, מה פשר הביטוי "בקצה השמים", וכי יש לשמים קצה? הלוא, כדור הארץ הוא כוכב קטן מאוד ביחס ליקום הגדול. ולא עוד, אלא שגם הטלסקופים הגדולים ביותר, הצופים למרחק של חמש עשרה מיליארד שנות אור, מספרים שמעבר לתחום השגתי, טרם הגיעו "לקצה השמים". אבל מצאתי במפרשים פירוש נאה על פי דברי הרמב"ן בתחילת ספר בראשית, שפירש "בראשית ברא אלוקים את השמים" – **זה העולם הרוחני**, "ואת הארץ" – זה העולם הגשמי. אם כן הפירוש, גם אם יהיה האדם במצב רוחני נמוך – "בקצה השמים" – שאין ירוד ממנו, גם שם הקב"ה יקרבו בעבותות אהבה ויחזירו אל חיק כלל ישראל.

הנביא ישעיה (סו, כ-כא) אומר, שלעתיד לבוא יביאו אומות העולם את בני ישראל לירושלים, וגם מהם יקח השי"ת לכהנים וללויים. וכתב שם הרד"ק: "אפילו מאותם שהיו משוקעים בגוים באיים הרחוקים, עד שלא נודע זכרם", והוא מביא את מדרש תהלים (פז): "אם נמכרו לעבדים ונשתכחו ונעשו **גויים** ע"י האונסים, **אני מקבלם**".

כלומר, שאותם שהשתמדו יוחזרו לכלל ישראל ע"י הגויים והשי"ת יקבלם בששון ובשמחה.

והנה אברהם אבינו ושרה אמנו, לא היו מסוגלים ללדת כלל וכלל. את כוח ההולדה הם קיבלו ע"י כך שהבוי"ת הוסיף להם את האות ה משם הוי"ה. יוצא מכאן, שכוח ההולדה שלהם שונה משל ייתר בני האדם, אבל בכך לא די, בטרם ילד את יצחק, ניתנה לו מצוה גדולה וחשובה "ברית המילה" – אשר היא המצוה השמינית, שנעשית ביום השמיני, לאחר שבע המצוות שבהן חייב כל בן-נח – שקידשה את אבר ההולדה בכוח על טבעי – שזו משמעותו של המספר שמונה (עי' מהר"ל תפארת ישראל, פי"ט) – וזאת כדי שתהיה נשמה גדולה וקדושה של יצחק אבינו, השונה בתכלית השינוי מנפשו של הבן הקודם – ישמעאל. התעלותו של אברהם אבינו ע"י תוספת האות ה – הפכה את שמו "אברהם" לגימטריא של רמ"ח (נדריס לב, ב) כמספר אברי האדם. כלומר, שבכך הוא הפך לשליט אמיתי – "מלך" על כל אבריו – ורק אז יכל להביא לעולם נשמה שהיא "צלם אלוקים" אמיתי – את יצחק אבינו, שבו כפי שהתבאר הושתל חלק מנשמת אברהם.

ונלע"ד, שזה פירוש הפסוק (בראשית כה, יט): "וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק", שתמהו כל המפרשים על כפל המילה "אברהם". אבל לפי דברנו, הביאור הוא בהדגשה שרק אברהם באותה מדרגה שהוספה לו ע"י האות ה והגיע לשלמות שלא זכה בה איש לפניו יכל להוליד את יצחק.